

**HAYDAR HATİPOĞLU'NUN HADİS USÛLÜNE DAİR
DEĞERLENDİRMELERİ:
SÛNEN-İ İBN MÂCE TERCEMESİ VE ŞERHİ ÖRNEĞİ**

Fahredden YILDIZ*

Giriş

Haydar Hatipoğlu'nun (ö. 1995) *Sünen-i İbn Mâce Tercemesi ve Şerhi* başlıklı eseri İbn Mâce'nin (ö. 273/887) *Kütüb-i Sitté*'nin altıncı kitabı kabul edilen *es-Sünen*'inin Türkçeye ilk çevirisi ve ilk şerhidir. Hatipoğlu, *Kütüb-i Sitté*'nin diğer eserlerinin Türkçe şerhlerinden farklı olarak bir hadis usûlü mukaddimesi ile başlar. Halkın seviyesine uygun, sade ve yalın bir dilin hâkim olduğu bu mukaddime *Sünen-i İbn Mâce* bağlamında çok önemli bir yerde durmaktadır. Zira *Sünen-i İbn Mâce* her ne kadar babların fikhî sıralanışındaki özgünlük, mükerrer rivayet bulunmayışı, *Kütüb-i Sitté*'nin diğer eserlerinde yer almayan ve zevâid olarak adlandırılan 1339 rivayet içermesi gibi sebeplerle çok değerli bulunsa da sıhhat bakımından problemlili bulunmuştur. Bu bağlamda *Sünen-i İbn Mâce Tercemesi ve Şerhi*'nin yayınlanması vesilesiyle Türkiye'deki genel okuyucuyu -başta zayıf rivayetler olmak üzere- hadis usûlünün ana konuları hakkında bilgilendirmek bir ihtiyaç haline gelmektedir. Haydar Hatipoğlu Hadis İlmine Ait Bazı Bilgiler başlığı altında "halka yönelik hadis usûlü" olarak telakki edilebilecek bir yaklaşımla bu ihtiyacı gidermeye yönelik önemli bir adım atmaktadır.

1. Haydar Hatipoğlu ve İlim Hayatına Kısa Bir Bakış

1929 yılında Diyarbakır'da dünyaya gelen Haydar Hatipoğlu'nun X./XVI. yüzyılda Medine'den Türkiye'ye göç eden dedelerinden Allâme

* Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye, fahreddinyildiz@gmail.com ORCID No: 0000-0002-4627-9284

Molla Abdullah Efendi Diyarbakır Hazro'ya yerleşmiş ve tedris faaliyetlerini burada sürdürmüştür. Büyük dedelerinden Allâme Molla Osman el-Erdebili (ö. 779/1377) *el-Envâr li-a'mâlî'l-ibrâr* adlı eserine *Hâşiyetü'l-Kümmesrâ* ismiyle bir haşiye çalışması yapmış ve Hatipoğlu ailesi bu nedenle uzun yıllar "Kümmesrâ Ailesi" olarak anılmıştır.¹

Hatipoğlu temel eğitimini Hazro müftülüğü yapan babası Molla Nuri Efendi'den (ö. 1955) almış, sonraki dönemlerde aralarında Seyda Hacı olarak şöhret bulan Abdülfettah Yazıcı (ö. 1975) ve Molla Muhammed Said Yargıcı'nın (ö. ?) yer aldığı birçok âlimden ders almıştır. Diyarbakır Müftüsü Molla Halil'in (ö. 1967) kızı Muzaffer hanımla evlenen ve bu evlilikten beş çocuk sahibi olan Hatipoğlu, Diyarbakır Belediyesinde kısa bir süre çalıştıktan sonra -1954 yılında açılan- Diyarbakır İmam Hatip Lisesi'nde Arapça hocalığına başlamıştır. Bunun yanı sıra Diyarbakır Fatih Paşa Camii'nde imamlık yapmış ve burada klasik usullere bağlı kalarak talebe okutmayı ihmal etmemiştir. 1954'te Diyanet İşleri Başkanlığının açtığı sınavda başarılı olarak Diyarbakır vaizi olmuştur.²

Hatipoğlu bir yandan tedris ve telif faaliyetlerine özel bir önem verirken bir yandan da Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesindeki görevlerini kesintisiz bir şekilde sürdürmüştür. Babasının vefatı üzere onun yerine 1955 yılında Hazro Müftülüğü görevine vekâleten atanmış, 1963 yılında -34 yaşındayken- Siirt müftülüğü, 1971 yılında Uşak müftülüğü, 1978 yılında Afyon müftülüğü ve 1980'de İzmir müftüsü olarak görev yapmıştır. 1990 yılında Din İşleri Yüksek Kurulu üyeliğine tayin edilmiştir. Bu görevi sürdürürken 23 Mayıs 1995'te hac ibadeti için görevli olarak bulunduğu Medine'de vefat etmiş ve Cennetü'l-bakî mezarlığına defnedilmiştir.³

Haydar Hatipoğlu'nun eserleri arasında *Ölümden Sonraki Hayat, Nereye Gidiyoruz*⁴, *Dinler Arası Diyaloga Reddiye: Ehl-i Kitâbi İslâm'a Davet*,

¹ Muhammed Sait Hatipoğlu, "Cumhuriyet Dönemi Âlimlerinden Haydar Hatipoğlu ve Eserleri", *GİBTÜ İslami İlimler Fakültesi Dergisi* 3/2 (Ekim 2022), 130-154; Haydar Hatipoğlu, *Sünen-i İbn Mâce Tercemesi ve Şerhi* (İstanbul: Kahraman Yayınları, 1983), 1/XIV-XV.

² Hatipoğlu, *Sünen-i İbn Mâce Tercemesi ve Şerhi*, 1/XIV-XV.

³ Hatipoğlu, "Cumhuriyet Dönemi Âlimlerinden Haydar Hatipoğlu ve Eserleri". s. 136-138.

⁴ Hatipoğlu, *Nereye gidiyoruz?* (İstanbul: Elif Ofset, 1982).

*İslam'a Göre Nikâh ve Mu'a*⁵, *Ashâb'dan Öğütler*⁶ Büyük Şafî İlmihâlî⁷, Mısırlı tarihçi ve hukukçu el-Hudarî'nin (ö. 1927) *Târihu't-teşri 'i'l-İslâmî* adlı eserinin *İslam Hukuk Tarihi* adıyla Türkçeye çevirisi⁸ sayılabilir. Hatipoğlu'nun bunlardan başka Fâtiha, el-Bakara ve Âl-i İmrân sûresinin 138. âyetine kadarki bölümünün tefsirlerini içeren neşredilmemiş bir tefsir çalışması da bulunmaktadır.

2. *Sünen-i İbn Mâce*'deki Rivayetlerin Sihat Açısından Durumu

Sünen-i İbn Mâce ilk defa İbnü'l-Kayserânî (ö. 507/1113) tarafından, usûl-ü hamse olarak bilinen *Sahîb-i Buhârî*, *Sahîb-i Müslim*, *Sünen-i Ebî Dâvûd*, *Sünen-i Tirmizî* ve *Sünen-i Nesâî*'ye ilave edilmiştir. Bahsi geçen beş temel hadis kaynağında bulunmayan ve zevâid olarak adlandırılan birçok rivayeti içermesi dolayısıyla önemli bulunan *Sünen-i İbn Mâce*'nin ilave edilmesiyle birlikte yaygın olarak kullanılan *Kütüb-i Sitte* isimlendirmesi ortaya çıkmıştır.

Kütüb-i Sitte'ye en son dâhil edilen *Sünen-i İbn Mâce*, babların fikhî sıralanışındaki güzellik ve mükerrer rivayetlerin bulunmayışı gibi sebeplerle diğer hadis kitaplarından daha kullanışlı görülmüştür. Eser uzun bir mukaddimeye sahiptir. Bu mukaddimede sünnete verilen önem, bid'at, re'y ve kıyas ile mübtedi' fırkalardan kaçınmanın gerekliliği, önde gelen bazı sahâbîler ve ilmin fazileti gibi konuları ele alan 260 kadar rivayet içermektedir. Otuz yedi kitâb, 1513 bab ve 4341 hadisi içermektedir. İbn Mâce, eserini dönemin hadis otoritelerinden Ebû Zür'a er-Râzî'ye (ö. 264/878) arz etmiştir. Ebû Zür'a er-Râzî -otuz kadar hadisin isnadını zayıf bulsa bile- *Sünen-i İbn Mâce*'yi beğeniyle karşıladığını belirtmiştir.⁹

Sünen-i İbn Mâce'deki zevâid rivayetleri tenkit edenler Ebû Zür'a er-Râzî ile sınırlı olmayıp tarihten günümüze birçok âlim tarafından olumlu

⁵ Hatipoğlu, *İslam'a Göre Nikâh ve Mu'a* (Ankara: Ta-Ha Yayıncılık, 1999).

⁶ Hatipoğlu, *Ölümden Sonraki Hayat* (İstanbul: Ravza Yayınları, 2020); *Nereye Gidiyoruz* (İstanbul: Ravza Yayınları, 2020); *Süleyman Ateş Ateşle Oynuyor* (Ankara: Mesaj Yayıncılık, 1990); *Ashâb'dan Öğütler* (İstanbul: Ravza Yayınları, 2020).

⁷ Hatipoğlu, *Büyük Şafî İlmihali* (Ankara: Mesaj Yayınları, 1986).

⁸ Muhammed el-Hudarî, *Târihu't-teşri 'i'l-İslâmî*, çev. Haydar Hatipoğlu (İstanbul: Kahraman Yayınları, 1974, 2018).

⁹ M. Yaşar Kandemir, "es-Sünen", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV İSAM, 2010).

veya olumsuz kanaatler dile getirilmiştir. Bunlardan el-Bûsîrî'nin (ö. 840/1436) *Sünen-i İbn Mâce*'deki zevâid türünden rivayetlere tahsis ettiği *Misbâhu'z-züçâce fî zevâidi İbn Mâce* adlı eserindeki değerlendirmeler dikkat çekmektedir. el-Bûsîrî zevâid kabilinden rivayetlerin yarısından fazlasının isnâd bakımından zayıf olduğu, yüz kadarının ise isnadının çok zayıf, hatta asılsız olduğunu aktarmaktadır. Ebü'l-Ferec İbnü'l-Cevzî (ö. 597/1201) ise otuz dört rivayetin mevzû olduğunu belirtmektedir.¹⁰

3. *Sünen-i İbn Mâce Tercemesi ve Şerhi*

Hatipoğlu'nun 1976 yılında Uşak müftüsüyken telifine başladığı ve 1981 yılında İzmir müftüsüyken tamamladığı eser on ciltten oluşmaktadır. Ahmed Davudoğlu'nun (ö. 1983) önsözü ve Ali Fikri Yavuz'un (ö. 1992) takrîziyle neşredilen eser Türkiye'deki hadis ve fıkıh birikimine önemli bir katkıda bulunmuştur.

3.1. Önsöz: İhtiyat ve Temkine Davet

Hatipoğlu *Sünen-i İbn Mâce Tercemesi ve Şerhi*'nin önsözünde İbn Mâce'nin *Sünen*'inin *Kütüb-i Sitte* içindeki yeri ve hadis edebiyatı açısından önemi ve değeri üzerinde durmaktadır. Ayrıca tercüme ve şerhte takip ettiği usul hakkında çeşitli bilgiler vermektedir. Alışlagelmiş önsözlerden farklı olarak Hatipoğlu “ihtiyat veya temkin” ifadeleriyle veya “bir âlimin sahip olması gereken sorumluluk bilinci” ile nitelendirilebilecek bir yaklaşım da ortaya koymaktadır:

Bugüne kadar Türkçe tercüme veya şerhi yapılmamış olan *Sünen-i İbn-i Mâce*'nin dilimize çevrilmesi için Kahraman Yayınevinin bana yaptığı teklif beni çok düşündürdü. Çünkü kendimde bu liyakati bulmuyorum. Evet ihlaslı ve sıhhatli yapıldığı takdirde bu hizmet sadaka-i câriye olduğu gibi ihlatsız veya hatalı yapıldığı takdirde de büyük ve altından kalkılmaz bir mesuliyeti mucip olduğunu biliyorum.¹¹

¹⁰ Bu rakamlara *Misbâhu'z-züçâce* muhakkıkı Muhammed Fuâd Abdülbâkî'nin (ö. 1968) yaptığı sayım sonucunda ulaşılmaktadır. bk. Ebü Abdillâh Muhammed b. Yezid Mâce el-Kazvîni İbn Mâce, *es-Sünen*, thk. M. Fuâd Abdülbâkî (Kahire, 1373), (Neşredenin Girişi) 2/1519-1523.

¹¹ Hatipoğlu, *Sünen-i İbn Mâce Tercemesi ve Şerhi*. 1/XI-XII.

Bizim gibiler herhangi bir hadisten hüküm çıkarmaya muktedir değildir. Bizim gibiler âyet ve hadisten hüküm çıkarmaya kalkışınca büyük hata yapabilir. Hatta dalâlete gider ve başkasını da dalâlete götürebilir. Kitâb ve sünnetten ahkâm çıkartmak büyük müctehidlerin işidir. İctihâdın birtakım şartları vardır. O şartları taşımayan kimselerin ictihâd etmeleri geçersizdir.¹²

Hatipoğlu'nun bu ifadeleri her ne kadar klasik medrese disiplininin geçmiş bir âlimin alçakgönüllü ifadeleri olarak görünse bile esasen İslâm hukukunun temel dinamiklerinden hatta çoğu kez en alt seviyedeki dinî bilgilerden mahrum genel okuyucu kitlesine yönelik bir usul ve âdâb öğretimidir. Zira büyük bir emek mahsulü olan bu on ciltlik hadis şerhini eline alıp doğrudan önsözüne bakan herhangi bir okuyucu uzun yıllar müftülük görevi yürütmüş, din işleri yüksek kurulu üyeliği yapmış, başta hadis ve fıkıh olmak üzere İslâmî ilimlerin hemen her alanıyla ilgili büyük bir birikime ulaşmış bir âlimin “*Bizim gibiler herhangi bir hadisten hüküm çıkarmaya muktedir değildir.*” ifadesiyle karşılaşmaktadır. Bu, -modern din anlayışının getirdiği problemlerinden biri olarak- herhangi bir birikimi olmadığı halde İslâmî meseleler hakkında çok rahat konuşabilen insanlar için adeta bir ihtiyat ve temkin davetidir. Dolayısıyla Hatipoğlu'nun bu ve devamındaki ifadeleri yukarıda da belirtildiği üzere mücerret bir alçakgönüllülük olarak değil, genel okuyucu kitlesine âdâb-ı muâşeret öğretimi olarak algılanmalıdır.

Halkın sorumluluk bilinciyle hareket etmesinin ve özellikle ahiret hayatı söz konusu olduğunda görüşlerine itimat ettikleri kimseleri dikkatli seçmelerinin önemine dikkat çekilen aşağıdaki ifadeler ise tarihsel tecrübe ve zenginliği yok sayarak dinî ahkâmı tek kaynağa veya salt akla irca eden Kur'âncılık ve akılcılık gibi söylemler bağlamında oldukça önemli bir yerde durmaktadır:

Ehl-i Sünnet âlimleri ve selef-i sâlihîn ile müteahhirîn-i kirâm hazretleri büyük emekler çekerek dört mezhebe ait fıkıh kitaplarını İslâm âleminin istifadesine güvenle sunmuşlar ve fıkıh hükümlerini hazır sofraya haline getirmişlerdi. Biz Müslümanlar muhtaç olduğumuz fıkıh hükümlerini fıkıh kitaplarından çıkarıp onunla amel etmek durumundayız. Okuyucularımız fıkıha ait hadislerin açıklamasına göz attıkları

¹² Hatipoğlu, *Sünen-i İbn Mâce Tercemesi ve Şerhi*. 1/XII-XIII.

zaman hakikaten bir hadisten fıkıh hükmünü çıkartmanın güçlüğünü ve ağırlığını hemen anlayacaklardır.¹³

Hatipoğlu'nun bu ve benzeri ifadeleri, ilim ehlinin dinî bilgiyi halka ulaştırma konusunda ne denli hassas ve temkinli olması gerektiğini ortaya koymaktadır. Zira halkla yakın temas kurmamanın ve dolayısıyla onların gerçek bilgi seviyelerinden haberdar olamamanın getirdiği birçok problem vardır. Bu problemlerin belki de en başta geleni, hadisi şer'î delil olarak tanımayıp salt Kur'an eksenli bir dinî pratik düşüncesine sahip bazı araştırmacıların çoğu kez farkına varmadan halk üzerinde oluşturduğu yıkıcı etkidir.

Kur'ancılık söylemi tarihsel tecrübe ve zenginliği yok sayarak dinî ahkâmı tek kaynağa irca eder. Kur'ancılık anlayışı, Kur'an'ı tebliğ edip hayatını ona göre düzenleyen ve onun prensipleri ışığında bir toplum oluşturmaya çalışan Hz. Peygamber'in açıklama ve uygulamalarını dikkate almaz. Dolayısıyla tatbikatı, -ayrıntıları ile Kur'an'da bulunmayan namaz gibi ibadetleri bile- Hz. Peygamber'den öğrenmek yerine âyetlerden aldığı/istediği şekilde çıkarmaya çalışır. Sonuçta Kur'an'ın anlaşılıp prensiplerinin uygulanmasında onu tebliğ eden Hz. Peygamber'e hiçbir yetki tanımaz iken, onun yerine modern özneyi koyarak dilediği gibi yorumlamayı ilmî ve objektif olarak niteler.¹⁴

Günümüzde toplumun hadisin delil değeri bağlamında en çok manipüle edildiği konuların başında, hadislerin Kur'an'la veya diğer hadislerle teâruzu gelmektedir. Oysaki tarihî, sosyal ve kültürel bağlamından uzaklaşmış iki hadis arasında teâruz bulunması son derece tabiidir. Zira Hz. Peygamber seferberlikte, barışta; kıtlıkta, bollukta; hayatın olağan akışında, kısacası farklı hal ve ihtiyaçlara göre söz söylemiş, farklı tavırlar sergilemiştir. Ayrıca Hz. Peygamber'in risâleti belirli bir zaman dilimine hitap eden, statik bir mahiyet arz etmemiştir. Karikatürize bir anlatımla; Hz. Peygamber, etrafında stenograf edasıyla bekleyenlere diktelerde bulunan bir hatip değildi. Sevinçte, hüzünde, barışta ve harpte, kısacası bütün dinamikleriyle hayatın akışı içinde yer alıyordu. Bu açıdan hadislerin doğru

¹³ Hatipoğlu, *Sünen-i İbn Mâce Tercemesi ve Şerhi*. 1/XI-XIII.

¹⁴ Ahmet Yücel, "Kur'an ve Sünnet Ama Hangi Sünnet İsimli Eser Üzerine", *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 53/53 (2017), s. 188.

anlaşılması için, tarihi süreçte iç içe geçmiş sebep sonuç bağlantılarını yeniden Kur'an bir faaliyet olarak muhtelifü'l-hadis ilmine başvurmak en isabetli yaklaşım olacaktır.¹⁵

3.2. Halka Yönelik Hadis Usûlü veya “Hadis İlmine Ait Bazı Bilgiler”

Sünen-i İbn Mâce'nin Türkçeye kazandırılması hadis usûlü açısından önemli bir konuyu gündeme getirmektedir. Bu da *Kütüb-i Sitt'e*ye en son dâhil edilen ve başta zevâidler olmak üzere zayıf rivayetler içermesi nedeniyle halkın zihninde soru işaretleri oluşturmaya müsait *Sünen-i İbn Mâce* hakkında genel okuyucu kitlesini aydınlatma ihtiyacıdır. Bunu dikkate alan Hatipoğlu “Hadis İlmine Ait Bazı Bilgiler” başlığı altında “halka yönelik hadis usûlü” mahiyetinde bir giriş yazısı hazırlayarak toplumun hadis bilincinin gelişimine önemli bir katkı sunmuştur. Tam da bu noktada Ahmed Davudoğlu'nun esere yazdığı önsözün de çok önemli bir yere sahip olduğu belirtilmelidir. Zira Davudoğlu zayıf hadis kavramını -genel okuyucu kitlesinin aşına olmadığı birbirinden farklı onlarca kavramla anlatmak yerine- halkın anlayacağı basit ve yalın ifadelerle sunmayı tercih etmiştir:

İbn-i Mâce'nin *Sünen*'i dört bin hadis ihtiva eden meşhur sünen kitaplarından biridir. İbn-i Kesir'in beyanına göre pek azı müstesna olmak üzere bu hadislerin hepsi güzeldir. Yalnız daha önce telif edilen üç sünen kitabından derece itibariyle biraz aşağıdır. Çünkü yalnız kendisinin rivayet ettiği hadislerin zayıf olduğu söylenir. Ama bu da alel-ıtlâk değildir. Hafız İbn-i Hacer bunun hakkında şöyle demiştir: İbn-i Mâce birçok hadisleri yalnız kendisi rivayet etmiştir. Fakat bunlar sahihtir. Evlâ olan zayıf sözünü hadis râvilerine hamletmektir.

Unutmamalıdır ki; zayıf hadis asılsız ve uydurma demek değildir. En sahih hadisler gibi o da Resûlullâh'ın (s.a.v.)'in mübarek ağzından çıkmıştır. Onun zayıflığı bize nakledilirken aranan bazı şartlarının bulunmamasından doğar. Yoksa nice zayıf hadisler vardır ki istikbalden haber vermiş ve haber verdiği şeyler güneş gibi zuhur etmiş, hem de etmektedir. Kıyametin küçük alâmetlerine dair zayıf hadisler vardır ki, bunlar neyi haber verdilerse ya zuhur etmiş yahut halen etmektedir. ... Onun için tekrar ediyorum zayıf hadis deyip geçmemeli, onları da

¹⁵ Fahreddin Yıldız, “Nâfiz Hüseyin Osman Hammâd, Muhtelifü'l-Hadis Beyne'l-Fukahâ' ve'l-Muhaddisîn”, *İslâm Araştırmaları Dergisi* 31/31 (ts.), 176-177.

okuyup mucibince amel etmeliyiz. İbn-i Mâce büyük bir âlim, kudretli bir hafız ve fakih idi. Onun bu kitabı diğer beş hadis kitabında bulunmayan birçok makbul ziyadeleri hâvi bulunmaktadır.¹⁶

Görüldüğü üzere Ahmed Davudoğlu, Haydar Hatipoğlu'nun çeviri ve şerhi vesilesiyle halkla buluşan *Sünen-i İbn Mâce* etrafında içeriğindeki zayıf rivayetler üzerinden belirmesi muhtemel soru işaretlerini veciz bir akıl yürütmeye çözmektedir. Hadis usûlünün en girift konularından olan zayıf hadisi onlarca kavramla anlatmak yerine “*Zayıf hadis asılsız ve uydurma demek değildir*” ve “*Nice zayıf hadisler vardır ki istikbalden haber vermiş ve haber verdiği şeyler güneş gibi zuhur etmiştir*” gibi pratik ifadelerle halk tarafından en anlaşılabilir yaklaşımı sergilemiştir. Hasen hadisi “güzel” teferrüdü ise “yalnız kendisinin rivayet ettiği” şeklinde ifade etmesi de onun bu yaklaşımıyla ilgili olmalıdır. Davudoğlu'nun *Sünen-i İbn Mâce* önsözünde takip ettiği bu yöntemin günümüzde hadislere güven konusunda halkın yaşadığı kafa karışıklıklarının giderilmesi için ilham kaynağı olabileceği düşünülmektedir.

Ahmed Davudoğlu'nun sergilediği ve “halka yönelik hadis usûlü” olarak adlandırılabilir bu yaklaşımı Hatipoğlu *Sünen-i İbn Mâce Tercemesi ve Şerhi*'nde bir ileri noktaya taşımaktadır. O, eserin girişinde; Bûsîrî'nin *Misbâhu'z-züccâce*'deki değerlendirmelerini dikkate alarak *Sünen-i İbn Mâce*'deki zevâid rivayetlerin özelliklerine dikkat çektikten sonra okuyucuyu hadis usûlü ilminin en önemli konusu olan “hadislerin tashih ve taz'îf”i konusunda bilgilendirmeyi amaçlamaktadır. Dört bölüme ayırdığı bu girişte hadis usûlünün bütün temel konularını ele alan Hatipoğlu'nun kullandığı dilin sadeliği ve sıklıkla başvurduğu soru cevap yöntemi, genel okuyucu kitlesinin özellikle dikkate alındığını göstermektedir.

Hatipoğlu, *Sünen-i İbn Mâce Tercemesi ve Şerhi*'nin giriş kısmındaki takriz ve önsözlerden sonra “Mütercimim Mukaddimesi” başlığı altında şu alt başlıklara yer vermektedir:

- a. İbn Mâce'nin (209-273) Nesebi,
- b. Üstadları,
- c. İlmî Hüviyeti;

¹⁶ Hatipoğlu, *Sünen-i İbn Mâce Tercemesi ve Şerhi*, 1/365-366.

d. İbn Mâce'nin *Sünen'i*,

e. *Sünen'*deki Hadisler.

Sünen-i İbn Mâce hakkında bilinmesi gerekenleri ana hatlarıyla sunan Hatipoğlu "Hadis İlmine Ait Bazı Bilgiler" başlığı altında "halka yönelik hadis usûlü" olarak adlandırılabilir bazı konulara değinmektedir. Hatipoğlu'nun bu bölümde takip ettiği yöntemi iki ana başlık altında tahlil etmek mümkündür. Bunlar; "sadelik ve halkın seviyesine uygun anlatım" ile "genelden özele doğru ilerleyen sistematik sunum"dur.

3.3. Sadelik ve Halkın Seviyesine Uygun Anlatım

Hatipoğlu'nun *Sünen-i İbn Mâce Tercemesi ve Şerhi*'nin hemen girişinde açtığı "Hadis İlmine Ait Bazı Bilgiler" bölümünde kullandığı dil oldukça sade, anlaşılır ve tekellüfsüzdür. Bu yöntem *Sünen-i İbn Mâce*'deki zevâid türü rivayetlerin isnadlarının hadis tekniği açısından içinde bulunduğu durumun genel okuyucu kitlesi tarafından daha iyi anlaşılabilmesi adına benimsenmiştir. Bu, *Sünen-i İbn Mâce Tercemesi ve Şerhi*'nin Türkiye'deki hadis çalışmalarına yaptığı önemli katkılar arasında sayılmalıdır.

"Hadis İlmine Ait Bazı Bilgiler" bölümünde halkın seviyesine uygun, dönemin en yalın Türkçesiyle anlaşılabilir anlatım tarzına çeşitli örnekler vermek yerinde olacaktır. Örneğin Hatipoğlu bu bölümde kudsî hadisi şu ifadelerle tarif etmektedir:

Kudsî hadis Resûl-i Ekrem'in Allah'tan naklen beyan ettiği hadislerdir. Bunun Kur'an'dan farkı şudur: Kur'an âyetleri vahiy yolu ile Peygamber'e inerdi, lafız ve mânası Allah'a aitti. Hadis-i kudsînin ise mânası Peygamber'in kalbine ilham edilirdi. Lafız ve ifadesi Resûl-i Ekrem tarafından tanzim edilirdi. Hadis-i kudsînin metni Kur'an üslûbuna benzemez. Başka bir tabirle Kur'an'ın lafzında bulunan mucizelik özelliği hadis-i kudsîde bulunmaz. Çünkü Kur'an-ı Kerim'in lafız tanzimi Allah'a ait iken hadis-i kudsînin lafzı Resûl-i Ekrem'e aittir.

Görüleceği üzere Hatipoğlu'nun kullandığı ifadeler oldukça kısa, net ve anlaşılırdır. Üstelik ideal tanımlar arasında gösterilen "tam tarif"e de uygundur. Zira tam tarif; "efrâdını câmi', ağıyârını mâni" şeklinde tarif edilmektedir. Buna göre tarif; tanımlanan aynı mahiyetteki şeyleri toplama

yıp kuşatmalı, aynı nitelikte olmayanları ise dışarıda bırakmalıdır.¹⁷ Hatipoğlu tam tarife uygun olacak biçimde kudsî hadisin tanımlamış, öncelikle onun ne olduğunu sonra ne olmadığını izah etmiştir.

Hadis usûlü konularının daha kolay anlaşılabilmesi adına soru cevap yöntemine de başvuran Hatipoğlu, “Haber-i vâhid makbul mü?” “Sahih hadisler ne kadardır?” gibi sorularla genel okuyucuyu aydınlatmaya çalışmaktadır. Günümüzde birçok kimse tarafından ferd-i mutlak ve/veya ferd-i nisbî ile karıştırılan haber-i vâhidi bahsi geçen soruyla ele almanın hadis eğitim ve öğretimi bakımından oldukça isabetli olduğu belirtilmelidir.

Halkın hadis kültürü açısından en çok yaşadığı sıkıntılardan biri olan “hadislerin sıhhati ve sayısı arasındaki bağıntıyı sağlıklı bir şekilde kuramama” problemi de Hatipoğlu tarafından ele alınmıştır. Halk, muhaddislerin bildiği toplam rivayet sayısı ile hadis musannefâtına dâhil edilen ve çoğu kez muhtasar, musannef, câmi‘ gibi ifadeler kullanılarak “seçki”ler formatında geliştirilen eserlerdeki hadis sayıları arasındaki ilişkiyi kuramamaktadır. Örneğin Yahyâ b. Maîn’in (ö. 233/848) -mükerrerler dâhil kendi elimle bir milyon hadis yazdım¹⁸ veya Ebû Mes‘ûd Ahmed b. el-Fürât’ın (ö. 258/872) *bir buçuk milyon hadis yazdım*¹⁹ gibi ifadelerine karşın Ahmed b. Hanbel’in (ö. 241/855) temel hadis kaynaklarının en hacimlilerinden biri kabul edilen *Müsned*’inde sadece 31.000 rivayet bulunmaktadır. Günümüzde halkın çok rahat ulaşabildiği TV ve sosyal medya mecralarında -asıl ilgi alanı hadis olmayan- bazı ilahiyat araştırmacıları tarafından sıklıkla dile getirilen bu konu halkı hadislerin otantikliği konusunda şüpheye düşürmektedir. Hatipoğlu “Sahih Hadisler Ne Kadardır?” başlığı altında bu konuyu halkın anlayacağı seviyede anlatmaktadır.

3.4. Sistematik Sunum

Hatipoğlu *Sünen-i İbn Mâce Tercemesi ve Şerhi*’nde herhangi bir hadis usûlü eserinde bulunması gereken konuların tamamını içeren mukaddimesinde aşağıdaki planı takip etmiştir:

¹⁷ Ömer Türker, “Tarif”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (TDV İSAM, 2011). 40/28.

¹⁸ Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehabî et-Türkmâni el-Fârikî ed-Dımaşkı Zehabî, *Siyeru a‘lâmi’n-nübelâ*’ (Kahire: Dârü’l-hadis, 1427), 9/131.

¹⁹ Zehabî, *Siyeru a‘lâmi’n-nübelâ*’, 10/28.

İBN-İ MÂCEH²⁰ ve SÜNENİ

- a. İbn-i Mâce'in (209-273) Nesebi:
- b. Üstadları
- c. İlmî Hüviyeti
- d. İbn-i Mâceh'in *Sünen*'i
- e. *Sünen*'deki Hadisler

HADİS İLMİNE AİT BAZI BİLGİLER BİRİNCİ BÖLÜM

- a. Rivayetü'l-hadîs İlmî
- b. Dirâyetü'l-hadîs İlmî

İKİNCİ BÖLÜM

SAHİH, HASEN VE ZAYIF HADİSLER

a. Sahih Hadis

- a. Sahih Hadisler Ne Kadardır?
- b. Sahih Hadislerin Dereceleri
- c. Sahih Olduğu İttifakla Kabul Edilen Neviler
- d. İhtilafı Olan Beş Kısım

b. Hadis Nakledenlerin Tabakaları

- a. Makbul Olan Râviler
- b. Merdûd Olan Râviler
- c. İhtilafı Olan Râviler

c. Zayıf Hadis

- a. Senesinde İttisal Bulunmadığı İçin Zayıf Sayılan Hadisler
- b. Müdelles ve Mürsel-i Hafî
- c. Râviyi Ta'n Sebepleri

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

A) Tarîkleri İtibarı İle Hadis Taksimi

1. Mütevâtir:
2. Haber-i Vâhid
Mütâbaat, Mütâbi' ve Şâhid
Haber-i Vâhid Makbul Mü?

²⁰ Hatipoğlu, İbn Mâce'nin ismini günümüzde yaygınlık kazandığı şekliyle farklı olarak İbn Mâceh şeklinde yazmayı benimsemiştir.

B) Senedin Nihayeti İtibari İle Hadis Çeşitleri

1. Merfû
2. Mevkuf
3. Maktû
4. Önemli Bir Husus [Hükmen Merfû]

C) Amel Edilip Edilmemesi Bakımından Makbul Hadis Çeşitleri**a. Kendisi İle Amel Edilen Makbul Hadis Çeşitleri**

- 1- Muhkem
- 2- Muhtelifü'l-hadis

b. Kendisiyle Amel Edilmeyen Makbul Hadis Çeşitleri

- 1- Mensûh
- 2- Mercûh
- 3- Mütevakkaf fih

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM**(DİĞER BAZI İSTILAHLAR VE BİLGİLER)**

- a. Mahfûz, Şâz, Mâruf ve Münker Tabirleri
- b. “Hasen Sahîh” Tabiri
- c. Senedlerin Kısaltma İşaretleri
- d. Hadis Yazar ve Okuyucusunun Dikkat Edeceği Bir Husus
- e. Hadisi Mânâ İtibari İle Nakletmek

Hatipoğlu'nun didaktik bir üslupla ve yalın bir anlatımla kaleme aldığı bu bölüm *Sünen-i İbn Mâce Tercemesi ve Şerhi*'ni okuyan genel okuyucu kitlesi için el kitabı görevi görebilecek “hadis kavramları sözlüğü” olarak da mütalaa edilebilir. Zira hadis ilmi diğer İslâmî ilimlerden terminolojik zenginlik bakımından ayrılmaktadır. Hatipoğlu *Sünen-i İbn Mâce Tercemesi ve Şerhi*'nin yapısı gereği her bir hadisten önce ve sonra yapılacak hadis usûlü değerlendirmelerinin daha rahat ve sağlıklı anlaşılması adına yukarıda sunulan sistematik sunumu benimsemiştir.

Sonuç

Hatipoğlu'nun *Sünen-i İbn Mâce Tercemesi ve Şerhi*'nin giriş bölümünde yer verdiği ve “halka yönelik hadis usûlü” veya “hadis usûlü el kitabı” olarak telakki edilebilecek “Hadis İlmine Ait Bazı Bilgiler” başlığı altında sunduğu bilgiler toplumun hadis bilincinin gelişimi bakımından çok

önemli bir yerde durmaktadır. İlk defa Türkçeye kazandırılan *Sünen-i İbn Mâce*'deki rivayetlerin halk tarafından daha iyi anlaşılması adına atılan bu adım ilgili eserin değerine, daha iyi anlaşılmasına ve her şeyden önemlisi - başta zevâidler olmak üzere- içeriğindeki zayıf hadislerin yanlış anlaşılmasına katkı sağlamaktadır.

Kaynakça

- Hatipoğlu, Haydar. *Sünen-i İbn Mâce Tercemesi ve Şerhi*. 10 Cilt. İstanbul: Kahraman Yayınları, 1983.
- Hatipoğlu, Muhammed Sait. "Cumhuriyet Dönemi Âlimlerinden Haydar Hatipoğlu ve Eserleri". *GİBTÜ İslami İlimler Fakültesi Dergisi* 3/2 (Ekim 2022), 130-154. <https://doi.org/10.56477/sirat.1192482>
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvînî. *es-Sünen*. ed. M. Fuâd Abdülbâkî. 2 Cilt. Kahire, 1373.
- Kandemir, M. Yaşar. "es-Sünen". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 38/143-145. İstanbul: TDV İSAM, 2010.
- Türker, Ömer. "Tarif". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 40/28. TDV İSAM, 2011. <https://islamansiklopedisi.org.tr/tarif>
- Yıldız, Fahreddin. "Nâfiz Hüseyin Osman Hammâd, Muhtelefü'l-Hadîs Beyne'l-Fukahâ' ve'l-Muhaddisîn". *İslâm Araştırmaları Dergisi* 31/31 (2014), 176-182.
- Yücel, Ahmet. "Kur'an ve Sünnet Ama Hangi Sünnet İsimli Eser Üzerine". *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 53/53 (2017), 179-188. <https://doi.org/10.15370/maruifd.405256>
- Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî et-Türkmânî el-Fârikî ed-Dımaşkî. *Siyeru a' lâmi'n-nübelâ*. 18 Cilt. Kahire: Dârü'l-hadîs, 1427.